

Orhan Koçak – Sol’da ve Sol’un Milliyetçiliği

Posted on 30/03/2022

Türk solunun bir sorun olarak değilse bile bir “konu” olarak milliyetçilikle tanışması, faşizmle tanışmasından sonradır. 1960’ların sonundan başlayarak ülkücülerin (o sırada “komandolar” deniyordu) devlet gözetiminde örgütlenmeye ve önce okullarda sonra mahallelerde solculara karşı silahlı saldırıya geçmesi, sosyalist mücadeleyi (ki zaten yeterince derin ve yaygın değildi) “düşünme evresinin” üstünden atlayarak acilen aktif silahlı savunmaya geçmek zorunda bırakmış gibiydi. Marksist sosyalistler için “teori-pratik birliği” kutsaldır: mücadelenin kendisinden ayrı bir düşünme/araştırma süreci olamaz, olmamalı.[1] Böylece Türkiyeli sosyalistler de kendi somut mücadelelerinden çok önce formüle edilmiş ve yetersizliği defalarca açığa çıkmış bir “teoriye” dayanarak faaliyetlerini sürdürmeye çalıştılar: 1935’te Komintern’in yedinci (ve son) kongresinde benimsenen Dimitrov’un faşizm tanımı: “Faşizm, finans kapitalin en gerici, en şovenist ve en emperyalist öğelerinin açık terörist diktatörlüğüdür.”

Faşizmi bir “derece” meselesine (en...en...en...) indirgemesi bir yana, epeyce dar bir nüfus kesiminin (finans kapitalin en azgın mensupları) nasıl olup da sermaye-dışı bir kitleliliği (küçük burjuvaları ve işçileri) seferber edip kendi terörist diktatörlüğünün aracı haline getirdiğine ilişkin hiçbir şey söylemeyen bir tanımdı bu. Can alıcı mekanizma, alt sınıfları üst sınıfın çıkarlarının eylemli ve gönüllü icracısına dönüştüren mekanizm, tanım ve düşünme dışı bırakılmıştı.[2] “Aldatılma” veya daha ciddi görünen “yanlış bilinç” gibi cılız açıklama girişimleri sonradan geldi, ama açıklamayı geliştirenler bile bunun yetersizliğini seziyordu. Cümle içinde geçen “şovenist” terimine rağmen, milliyetçilik konusunda da hiçbir şey söylemiyordu Dimitrov formülü.[3] Üstelik, bu memlekette devlet gözetimi dışında bir “finans kapital” olup olmadığı da belli değildi. Ama zaten vakit yoktu; öyle ya da böyle, faşizm karşı taraftı, düşmandı, bundan başka özelliklerini anlamaya vakit olmadığı gibi

ihtiyaç da yoktu. Böylece faşizme ve daha sonra da milliyetçiliğe ilişkin ilk dişe dokunur tahliller, 70'lı yılların sonuna doğru, sosyalist hareketin marjında yer alan çevrelerden geldi: Birikim dergisi, çeşitli Troçkist yayınlar. Ama geniş sosyalist hareket içinde o gün de bugün de çok yankı bulduklarını söyleyemeyiz. Angaje Stalinistler, mesela Fatih Yaşlı gibi bu konuda kitap yazanlar, milliyetçilikten söz etmeden faşizmi “Amerikancılıkla” (hatta doğrudan ABD’yle) bir tutmaya devam ediyorlar.

Kıraathane’nin Ne Mutlu Eşitim Diyene kitabında da Necmiye Alpay’a ait “Sol ve Milliyetçilik (1920-2020)” başlıklı bir sunum yer alıyor. Az sayıda başka yazar da değiniyor bu ilişkiye. Ama genel olarak yazarların Türk solunu “milliyetçilik” suçlamasından aklamak gibi bir niyetleri olmadığı seziliyor. Bu kısmın Tanıl Bora tarafından yazılmış olmasını isterdim: Türk solunun son otuz yıl içindeki iştahlı “ulusalcılık” serüvenini Alpay’a göre daha yakından (sınırın iç kenarından, diyelim) izlemiş ve çeşitli tartışmalara taraf olarak katılmış bir yazarın söyleyecekleri daha ilginç olabilirdi. Ama Bora kolayı seçmiş, belki de vakti olmadığından eski bir semantik denemesini, “Yerli ve Milli” ifadesi üzerinde odaklanan bir tahlilini bu kitap için uyarlamakla yetinmiş. Böylece yine kimseyi incitmeden çıkmış işin içinden.

“1965 başlarından itibaren Türkiye solunun sayısız mitingine toplantısına katılmışımdır,” diyor Alpay, “sarfedilen sözler arasında en az rastladıklarım, milliyetçiliğe dolaysız biçimde karşı olanlardır. Gerçi kendisini enternasyonalist olarak niteleyen örgüt ve kişi sayısı az değildir. Ancak onlar bile çoğunlukla bunu milliyetçiliğin karşısına açıkça adı konulmuş bir biçimde konumlanarak yapmazlar.” Hiç kimseyi kırmama isteği, Tanıl’ın yazılarındaki gibi burada da lisanı zorluyor (“konulmuş... konumlanarak”). Bense Alpay’ın verdiği tarihten üç yıl sonra TİP çevresine sızmış biri olarak, ilk anti-milliyetçi sözü Behice Boran’dan, Yalçın Cerit’ten, hatta “Ayı” Atilla Arsoy’dan filan değil, sevgili arkadaşım Peyami Arırk’tan (soyadının “faşistliği” yüzünden hep özür dilerdi) işitmişim. Ankara Emniyet müteferrikadaydık, “adi” suçlularla yan yana, 12 Mart başı, ben “nereye götürülürüz şimdi” diye sormuştum, Peyami “keşke Mamak’a gitmeyip burada kalsak,” dedi, “çünkü askerler

daha faşisttir, daha milliyetçi, daha intikamcı.” Bugünün yüzlerini kırmızı beyaza boyayıp Gündoğdu meydanına fırlayan solcularıyla, asker cenazelerinde kitle tabanı devşirmeye çabalayan devrimcilerle kıyaslayabilir misiniz bunu?

Necmiye Alpay, sunumunda Türk solcularının özellikle Kürtlerle ilişkili olarak yerli ve milli reaksiyonlardan, en çok 1960’ların ODTÜ, Mülkiye, İTÜ ve İÜ mezunlarında görülen bir “kaz beyinli Türkçü” (benim lafım) reaksiyondan kaçınamadıklarını hissettiriyor bize, açıkça dile getirmese de. Gelgelelim, şu anda ittifak filan tartışmaları içinde adları geçen güncel sol “varlıklar” hakkında bir yargıya varırken sanki Merih’ten bakarmış gibi duruyor. Bu uzaklıktan bakıldığında, sahiden de hiçbirinin parti programında “biz Türkçüyüz, Kürt, Rum, Ezidi, Ermeni ve Yahudi düşmanınız” gibi bir beyan göremiyoruz. Mesele yok mu o zaman? Siyasal aktörleri söyledikleriyle değil, yaptıklarıyla ölçmek gibi bir “Marksçı” ilkeyi nerede unuttuk biz?

Mesela “Dev-Yol/ÖDP/Sol Parti” çizgisi elbette Birgün’ün başyazılarında “Kürtler de Ermeniler de artık fazla oluyorlar” gibi bir cümle kurmayacaklardır. Ama 90’lı yıllarda gelen okur mektuplarında (derin Dev-Yol, Uşak ya da Çarşamba civarından) Hrant Dink’in “fazla Ermeni gibi yazdığına” ilişkin şikayetler [4] gelmeye başladıktan sonra Dink’in gazeteden uzaklaştırılması hakkında suspus olmak zorunda mıyız (ama belki Alpay habersizdi böyle şeylerden, şiir yazıları onu siyasal güncelikten koparmıştı). Bugün de HDP ile herhangi bir yakınlık imasından en korkan hareketlerin başında bu acıklı devrimci çizgi gelmiyor mu; İrfan Aktan’ın Alper Taş ile bin dereden su getiren kaygan söyleşisini de bu bahiste öneririm. - İrfan deyince aklıma şu da geldi. Aktan bir tarihte, 2000’li yıllar olmalı, Korkut Boratav’la vazgeçemediği söyleşilerden ilkinin yaptıydı; sona doğru utangaç bir şekilde konuyu Kürt meselesine getirmeye çalıştı; Korkut Hoca’nın cevabından aklımda şu kalmış: “Ne bilgim, ne de duygum olan bir konu.”[5] Cevap çok dürüsttür bence, sanıyorum Alper Taş’ın derelerden su getirmelerinin durumuna düşmek istememiştir Hocamız. Ama Türk sosyalist/komünist hareketinin 1925 sonrası tarihi düşünüldüğünde bu “bilgi ve duygu yokluğu” süregiden bir durumu tanımlıyor değil midir?

Şüphesiz Sol Parti'den, TKP'den ibaret değildir Türk(ie) solu. Her şey haysiyetsizlikten ibaret değildir. EMEP ve kısmen TİP gibi daha gurur verici oluşumlar da vardır ve üstelik aktiflerdir. HDP'nin sol kanadı, kendisini yok sayan, aşağılayan Türkçü solla birlik olmak için can atıyor olabilir. Başka yerlerde başka tarihlerde de görülmemiş değildir. Ama bu tatlı hayallerin sadece tatlı hayal olduğunu bunca kaba geri çevrilmeden sonra arkadaşım Ender Öndeş, hatta Ayşe Düzkan gibi adanmış devrimcilerin bile seziyor olması beklenir.

Şimdi. Bizim solun milliyetçilikle çift sarmal ilişkisini düşünmeye başlayınca uzun süredir benim ilk aklıma gelen, Doktor Hikmet'in 1930'da Kürtleri "yedek kuvvet" olarak tanımlamasından da önce (ve Nâzım Hikmet'te "k" harfine nerdeyse hiç rastlanılmaması ve Orhan Kemal'de Kürtlerin ve Ermenilerin açıkça düşmanlaştırılması yanında) 6-7 Eylül "olayları" karşısında takınılan tutum oluyor. Hulusi Dosdoğru veya Aziz Nesin gibi bu konuda daha az "narsist" olması beklenen şahsiyetler de dahil, "olaylardan" söz ederken sanki milliyetçi güruhun ve hükümetin asıl hedefinin "solcular" olduğu gibi bir hezeyan içindedirler bizim komünistler. Kendileri Sansaryan Han'a çekilirken, şehrin (hatta Ankara, İzmir ve Adana'nın) dört bir yanında papazların tenasül organlarının kesildiğinin, kadınlara ve çocuklara tecavüz edildiğinin, direnenlerinin öldürüldüğünün farkında değil gibidirler. Aradan zaman geçtikten sonra da bunun esas olarak bir pogrom, bir azınlık kırımını olduğunu bilmez gibi davranırlar. İtiraf edeyim, ben de 80'li yılların başlarında bizim "Mihrici" Patriyot Hayati'den (ki içeri alınanlardan biriydi) buna ilişkin herhangi bir itiraf işitmedim: ne olduysa solculara olmuştu. Bu narsisizm, bu mitomani, ebediyete intikal ederken kendini iyi hissetmesini sağladı bir kısım yaşlı solcunun. (Ruhi Bey'i ayrı tutarım.)

Patriyot Kürt düşmanı değildi, çünkü "Kürtler" diye bir şey olduğunun bile bilincinde değildi. İlginç bir komünistti. Edip Cansever'e tapardı, Edip de onu çeşitli şekillerde ödüllendirmekten geri kalmazdı. Al gülüm ver gülüm. Ama yanlış hatırlamıyorsam, "apolitik" Edip bile o yıllarda (70'ler sonu) ülkede, hatta İstanbul'da, bir Kürt "yoğunlaşması" olduğunun farkındaydı. Bunu ona hatırlatan Komet gibi çıkıntı genç arkadaşları vardı. "Hmm" diyordu her durumda dediği gibi, "hmm, evet, güzel." Böyle demesi için, yakın dostu

Kürt/Gürcü Selahattin Hilav'ın dürtüklemelerine de ihtiyacı yoktu.

Diyeceğim, Türk solu, Türkçü sol, 1930'lu yıllardan bugüne, bugünün Kemal Okuyan'ına, Aydemir Güler'ine filan kadar, sağa sola çarparak, yara bere içinde geldi, her tarafı morarmış. Şimdi HDP ile işbirliği yapmaya tenezzül eden örgütlerin ileri gelenlerinin bundan daha 40 yıl filan önce Diyarbakir'in bir meyhanesinde yürek yedikten sonra "Ben Kürtlerin..." diye iskemleyi arkaya attığını hatırlayanlar da henüz yaşıyor. Belki de çok ayıplamamak gerekir. Mihri Belli'den, Patriyot'tan, Doktor'dan, Sadun Hoca'dan, hatta Aybar'dan kalan miras buydu.

[1] Bunun farklı versiyonları olduğunu biliyoruz: Lenin'in teoriye (çünkü partiye) görelî bir özerlik tanıyan tavrı, Luxemburg'un ve Konsey Komünistlerinin "kendiliğindenciliği" (ki çok yanlış anlaşılmıştır) ve Mao'nun "Pratik Üzerine" başlıklı yazısında ortaya çıkan ve deneyime öncelik veren yaklaşım.

[2] Bunun bir tür yasaklama olduğunu kendi deneyimimden biliyorum. 1970'lerin başında TİP çevresinden uzaklaşmıştım, ama henüz Troçki'nin faşizm tahlillerini de okumuş değildim (birkaç yıl sonra okudum ve çevirdim). Ama bir yerlerde "faşizmin kitle tabanını" ve içerdiği küçük burjuva ve işçi kontenjanını fazla vurguladıydım galiba. 70'lerin ilk yarısı olmalı, şimdilerde TİP tarihine ilişkin bir kitap da yazdığını sevinçle öğrendiğim eski arkadaşım Orhan Silier'e yakalandım yolda. Nasıl olur da finans kapitali unuttur ve küçük burjuvaziden, hele hele işçi sınıfından bahsedermişim! Eller ve kollar da karışmıştı bu sakın adamın konuşmasına. Sıvıştım.

[3] Stalinistler, milliyetçilik sözcüğünü telaffuz etmekten kaçınırlar, ya jingoizm derler ya da sovenizm. Bkz, Yalçın Küçük ve soldaki takipçilerinin yazıları.

[4] Arşivde duruyor.

[5] Bu söyleşiyi İrfan kardeşten sordum, nerde çıktı, yoksa ben mi yanlış anımsıyorum, bana bulabilir misin kaynak göstermem için? Aktan, “çok iyi hatırlıyorsun ama ben söyleşiyi [nedense] bulamıyorum” diye cevap verdi. Olabilir. Kaybolmayacak hiçbir şey yoktur. Ama birkaç gün önce, Korkut Boratav’la İrfan kardeşin bir söyleşisi daha çıktı Artı Gerçek’te. Hoca burada “iltisaklı” olduğu yerli ve milli solun hilafına şey diyordu, “Sosyalistler artı HDP bazı sonuçlar alabilir”. İnsan sormaz mı bu noktada: “Efendim, siz birkaç yıl önce bir bilgisizlik ve duygusuzluk ikrarı yapmıştınız, şimdi de aynı sıfır noktasında mısınız?” İrfan fazla edepli, henüz genç olduğu halde.

Kaynak: birikimdergisi.com